

תענית יז

משה שווערד

להרבה עניינים בדרך יז עיין באריכות בספר אז ישיר - חלק בין המצרים מאמר: אליהו מבשר הגאולה

1. רש"ש מסכת תענית דף יז עמוד א

רש"י ד"ה ובשעת מלחמה. ול"י מנא איתפריש כו'. עי' בר"ן. ומה שהוסיף רש"י מלכיות צ"ע מנ"ל הא דלא הוזכרו לא במשנה ולא כאן בדברי הגמרא וע"כ לא אמרינן להו אלא בר"ה וביובל:

2. תוספות יום טוב מסכת תענית פרק ב

על השביעית כו' מי שענה את דוד כו' - כתב הר"ב ואע"ג דיונה בתר דוד ושלמה היה. גמרא. ופירש"י דהוה בימי אמציהו בסדר עולם. ע"כ. ומאליהו לא פריך אע"ג דבימי אחאב היה מעשה דהר הכרמל משום דאמרינן דאליהו זהו פנחס. ומשום דלא כתיב בהדיא לא הקדימו לשמואל. ויש ג"כ דעות אחרות בין חז"ל דאינו פנחס [נמיהו כמו שמתורץ יונה כך מתורץ אליהו ובירושלמי איתא הכי להדיא דמקשה אאליהו ואיונה כחא ומתורץ להו כך]:

3. מהרש"א חידושי אגדות מסכת תענית דף יז עמוד א

מכדי יונה בתר דוד ושלמה הוה מ"ט מקדים כו'. אליהו נמי בתר דוד ושלמה הוה ולא תקשי ליה מ"ט אקדמיה ולמ"ד דאליהו הוא פנחס ניחא דאקדמיה מקמיה דוד ושלמה ובהכי ניחא הא דפסיקא ליה תפלה לאליהו דכתיב גבי פנחס ויעמוד ויפלל ורש"י נדחק לפרש דענני ה' משמע ליה מלשון בקשה ותפלה מיהו בכמה מדרשים מוכח דלאו כהן הוה כמ"ש בכל זה התוס' פ' המקבל ויש ליישב דגבי אליהו ניחא ליה דרמזו רמזו דאליהו יבא קודם משיח בן דוד:

• עוד עיין במראה מקומות לדף ג בענין אליהו

4. רש"י מסכת תענית דף טו עמוד ב

אנשי בית אב - המשמרה מתחלקת לשבעה בתי אבות, כנגד שבעת ימי השבוע, בית אב ליום.

5. רש"י מסכת תענית דף טו עמוד ב

אנשי בית אב אסורין בין ביום ובין בלילה - לפי שהיו מעלין כל הלילה [שלאחריו] אברים ופדרים שפקעו מעל המזבח, אי נמי: לא גמרו ביום - גומרים בלילה, אבל אנשי משמר אינן צריכין לסייע בלילה להפך במזלג, דבית אב יכול להספיק לבד היפוך המערכה.

6. רמב"ם יד החזקה - הלכות ביאת המקדש פרק א

(ו) אנשי משמר מותרין לשתות יין בלילות אבל לא בימי שבתן ואפילו שאר בתי אבות של משמר שאין עבודתן היום שמא תכבד העבודה על אנשי בית אב של יום ויצטרכו לאחרים מאנשי משמרתן לסייען ואנשי בית אב של אותו היום אסורים לשתות בין ביום בין בלילה [שלפניו] שמא ישתה בלילה וישכים לעבודתו ועדיין לא סר יינו מעליו. [השגת הראב"ד - ועדיין לא סר יינו מעליו א"א אינו מן הטעם הזה אלא מפני שהקטרת אימורין כל הלילה]:

7. תוספות על תענית דף יז/א

ויודע שבתי אבותיו קבועין לשם אסור לשתות יין וכו'. פירוש אסור לשתות יין חוץ לסעודתו אבל בסעודתו מותר דיין שבתוך הסעודה אינו משכר:

• עיין בשערים מצויינים בהלכה

8. קרן אורה על מסכת תענית דף יז/א

תוס' בד"ה ויודע שבתי כו' פירוש אסור לשתות יין חוץ לסעודתו אבל בסעודתו מותר דיין שבתוך הסעודה אינו משכר עכ"ל. **ויפלא בעיני דלא מצינו חילוק זה לענין עבודה. ומתניתין נמי קתני סתמא דאנשי בית אב אסורין כל היום ואפילו בתוך הסעודה. וה"ה כל כהן בזמן הזה דהא ברביעית לבד איפסיל לעבודה וצ"ע.** אלא דלקמן (עמ' ב') משמע קצת דרביעית מותר בזמן הזה דאית ליה תקנה דדרך מיל אבל מהא דמשני רב אשי פרועי ראש דלא מחלי עבודה לא גזרו ביה רבנן משמע דס"ל דבשותי יין אפילו אי אית ליה תקנתא אסור כיון דמחלי עבודה ודו"ק:

9. גבורת ארי מסכת תענית דף יז עמוד א

אסור לשתות יין כל אותו היום. וטעמא כדמסיק משום מהרה יבנה בית המקדש. וקשה לי אמאי אסור כל היום משום הכי הא תנן בפרק ד' דמנחות (דף מ"ט) אין מחנכין את מזבח העולה אלא בתמיד של שחר והא תמיד של שחר אינו קרב אלא לרבי יהודה עד ארבע שעות ולרבנן עד חצות ותו לא כדאמרין ריש פרק ד' דברכות (דף כ"ו) ואם כן לר"י לאחר ד' שעות ביום ולרבנן לאחר חצות היום יהא מותרין כהנים לשתות יין בזמן הזה דהא אפילו יבנה בית המקדש בו ביום לאחר זמן הקרבת תמיד של שחר בטלה עבודה ביום זה לגמרי דאי אפשר להקריב בו ביום שום קרבן ע"ג המזבח כיון דעדיין לא נתחנך בתמיד של שחר. ויש לומר דסבירא ליה כמאן דאמר התם דמחנכין את מזבח הזהב בקטורת של בין הערבים. ואכתי איכא למיחש שמא יבנה ויקטירו קטורת. אי נמי משום מנורה דאמר התם מחנכין אותה בז' נירותיה בין הערבים ודברי הכל הוא:

10. גבורת ארי מסכת תענית דף יז עמוד א

אסור לשתות יין כל השנה. קשה לי אמאי אסור כל השנה מטעמא שמא יבנה הבית היום כדמסיק לקמן הא עד כאן לא פליגי ר' אליעזר ור"י בפרק קמא דראש השנה (דף י') אי בתשרי עתידין לגאול או בניסן אבל באחד משאר כל החדשים לכולי עלמא אין נגאלין. ואם כן אמאי אסירין כל השנה לישתרי ביין כל י"א חודש בשנה חוץ מתשרי לר' אליעזר וניסן לר' יהושע אבל לא בשאר כל החדשים דודאי לא יבנה. והכא נמי אמאי אסרו ברישא גבי יודע משמרתו או בית אב שלו כל אותו שבת או אותו יום אי שבת של משמרתו או יום בית אב שלו אינו בתשרי לר' אליעזר או בניסן לרבי יהושע לישתרי דודאי באותן חדשים לא יבנה וליכא למיחש לתקלה.

מיהו בהא יש לומר דבנין בית המקדש קודם למלכות בית דוד דהיינו ביאת הגואל. וכדאמרין בירושלמי פרק ה' דמעשר שני גבי כרם רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום אחד לכל צד ותנאי היה הדבר שאימתי שירצו יחזור הדבר לכמות שהיה רבי יוסי אומר משחרב בית המקדש היה התנאי ותנאי היה אימתי שיבנה בית המקדש יחזור הדבר לכמות שהיה. וגרסינן עלה בירושלמי זאת אומרת שבת המקדש עתיד להבנות קודם למלכות בית דוד. [1] **והשתא אפשר לומר דאין יום קבוע לבנין בית המקדש אלא כל ימות השנה ראוי לבנינו.** [2] **ובחינושי בפרק קמא דראש השנה פירשתי דשני מיני קיצין הם זכו אחישנה לא זכו בעתה** וכי נחלקו ר' אליעזר ורבי יהושע אי בניסן עתידין ליגאול או בתשרי היינו על קץ דבעתה אבל על קץ דאחישנה אין לו זמן קבוע אלא כל יומי זמניה הוא וכדאמר ליה משיח לרבי יהושע בן לוי היום אם בקולו תשמעו. אם כן לא קשה מידי אפילו תימא דבנין הבית יהיה בביאת המשיח אכתי אסורין לשתות כל השנה שמא יהיה הקץ של אחישנה וזה אין לו זמן ושמא היום יבא ואין זה מקומו כי דברי חכמינו ז"ל שבירושלמי נאמנים עלינו ואין אנו צריכים להאי טעמא והרחמן יזכנו לבנין הבית ולימות המשיח:

11. רש"י מסכת תענית דף יז עמוד א

רבי אומר אומר אני כהן אסור כו' - כלומר, אי חיישינן לשמא יבנה - יהא אסור לעולם, אפילו המכיר משמרתו ומשמרת בית אבותיו, דחיישינן שמא ישתנה סדר משמרות, ושמא יעבדו כולם לחנוכת הבית בבת אחת, ונמצא זה צריך לעבוד, אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו, דהוי כמה שנים שלא חזרה בירה, וקלקלה זו תקנתו לשתות יין בהדיא, ולשמא יבנה לא חיישינן.

12. מהרש"א חידושי אגדות מסכת תענית דף יז עמוד א

רבי אמר אומר אני אסור כו' הוא שתקנתו קלקלתו כו'. פרש"י אפי' המכיר משמרתו כו' שמא ישתנה משמרות כו' אבל כו' שתקנתו קלקלתו דהוי כמה שנים שלא חזרו כו' עכ"ל והוא דוחק דעיקר טעמו חסר מן הספר ולולי פירושו נראה דלא פליג אלא בדלא מכיר כלל וה"ק שתקנתו להתיר לשתות לו יין הוא קלקלתו שלא ידע ומכיר משמרתו ובית אב שלו כלל ושמא אינו כהן כלל דהשתא לשמא הוא כהן ולשמא יבנה לא חיישינן אבל במכיר חיישינן לשמא יבנה וכן מצינו בעולי בבל אשר לא התייחשו נגאלו מן הכהונה ודו"ק:

13. חידושי הרישב"א מסכת תענית דף יז עמוד א

רבי אומר כו'. פי' ואפי' מכיר בית אב שלו ויודע שבתי אבותיו קבועים, והטעם 'לא' מפני שיש להם לחוש שמא לא יהא כהן אחר מצוי ביום שאינו שלו ויצטרך לעבוד עבודה כדמפרש מורי נר"ו, דהא ודאי חששא רחוקה היא, אלא דקסבר דלעתיד לבא אין חילוק משמרות שעבדו אלא כל הכהנים יהיו שוין בעבודה כמו שהיו ברגלים. אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו. פי' מורי נר"ו חורבן הבית שהיא קלקלתו לכל הדברים תקנתו לדבר זה, שאילו היה הבית קיים היה נוהג איסור יין ביום ובלילה ובמשמרה שלו ביום, אבל עכשיו שחרב הבית ואין עבודה אין לנו לאסור מפני חשש שמהרה יבנה בית המקדש שזו גזירה שאי אפשר לעמוד בה וחששא גדולה, אלא שיהו כולן מותרים ביין נמצא שמרויחים בענין זה בחורבן הבית שהוא קלקלתו, והיינו דאמרינן בגמרא אמר אביי כמאן שתו כהני חמרא האידנא כמאן כרבי, פי' שמתירים לכולם לגמרי משא"כ לת"ק שאוסר אותן אף בזמן הזה לפי הסדר דקתני רישא, מהם כל השנה ומהם יום ידוע או שבת ידוע, ולא עוד אלא שכולם יהיו אסורים לשתות יין כל השנה לת"ק שאין בהם מי שיכיר משמרתו ובית אב שלו, והא ודאי מדברי אביי למדנו לת"ק איסור יין לכהנים בזמן הזה, דאי לא הוה ס"ד שלא אמר ת"ק אלא בזמן שבית המקדש קיים ולכהן שהוה חוץ לירושלים, והיינו דאמרינן בגמרא על הא דאביי מכלל דרבנן אסרי.

ואע"ג דרבי יחידאה הוא הלכתא כוותיה דהא כהני עבדי כוותיה, ומאי דאקשינן בגמ' גבי גדל פרע בזמן הזה דמיייתין הא מתני' דחמרא ומימרא דאביי ואמרינן מכלל דרבנן אסרי, לאו למימרא דהלכתא כרבנן ביין, אלא הכי קאמר כיון שלמדנו מדברי אביי דרבנן אסרי בזמן הזה ביין שחוששינן לבנין בית המקדש כך אוסרים לגידול שער בזמן הזה מהאי חששא, ואע"פ שעושים העולם כרבי ביין ולא מחינן בהו, מפני שאי אפשר לעמוד בהן, [אבל לגבי תספורת שאפשר לעמוד בזה] והוא תיקון נאה להם, היה לנו למחות בידם ולכופ אותם לעשות כדברי חכמים שלא לגדל פרע מל' יום ואילך.

14. גבורת ארי מסכת תענית דף יז עמוד א

שתקנתו קלקלתו. ולשמא יבנה לא חיישינן והא דאמר בפרק קמא דביצה (דף ה') אף מתקנת רבן יוחנן בן זכאי ואילך ביצה אסורה מאי טעמא מהרה יבנה בית המקדש ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו ביצה ביום טוב שני כו' ואמרינן אי הכי עדות נמי לא נקבל מאי טעמא מהרה יבנה בית המקדש ויאמרו אשתקד מי לא קבלנו עדות החודש כל היום אלמא חיישינן לשמא יבנה [1] אתיא דלא כרבי אלא כרבנן [2] אי נמי אפילו תימא רבי ועד כאן לא קאמר רבי דלא חיישינן לשמא יבנה אלא בהא דיינ דאם יבנה אין כאן חששא אלא ביום הבנין לחוד ולא אתי למישרי בית אב אי נמי בני המשמר בשבתם אחר הבנין דבין זמן שעת עבודה לשלא בזמן לא טעי ולא מיחלפי משום הכי לא חייש שלא בזמן הבית משום חשש תקלת חד יומא. אבל היא דביצה דכשיבנה איכא חשש תקלה כל השנים שיאמרו אשתקד וקודם הבנין מי לא וכו' מודה רבי דחיישינן. והא דתנן בפרק ג' דראש השנה (דף ל') וסוף פרק ג' דסוכה (דף מ"א) שהתקין רבן יוחנן בן זכאי שיום הנפ כולו אסור משום מהרה יבנה בית המקדש ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו בהאיר המזרח השתא נמי ניכול ובדין הוא דמחצות היום ניכול דהא בזמן הבית מחצות שרי דאין ב"ד מתעצלין בו משום דילמא איבני בלילה אי נמי סמוך לשקיעת החמה כדאמרינן התם. והא דאסרו מחצות אינו אלא משום גזירה דהוא יומא דשנת הבנין וביומא דשנת הבנין גופיה ליכא למיחש לתקלה אלא אם שיבנה דוקא סמוך לשקיעת החמה אי נמי בלילה דוקא אבל אם יבנה כל השנה ליכא למיחש לתקלה אפילו הכי חייש לה כל שכן גבי יין דכל אימת שיבנה דאיכא למיחש לתקלה דניחוש לשמא יבנה היא ודאי דלא כרבי ורבי מפרש לה דהיינו טעמא דתקנת רבן יוחנן בן זכאי משום דסבירא ליה כר' יהודה דאמר מן התורה הוא אסור דכתיב עד עצם היום וקסבר עד ועד בכלל כדאמר רב נחמן בר יצחק התם. ובאמת הכי סבירא ליה לרבי בפרק קמא דערבין מיום הראשון עד יום השביעי דראשון וראשון בכלל ושביעי ושביעי בכלל נראה לי:

15. שערים מצויינים בהלכה

אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו. פרש"י
דהוי כמה שנים שלא חזרה בירה
וקלקלה זו תקנתו לשתות יין בהדיא, ולשמא
יבנה לא חיישינן. וכ"כ בהשגת הראב"ד
(ביאהמ"ק פ"א ה"ז) דכהנים בזה"ז מותרין
לשתות, דסתמא אמר אביי כמאן שתו
האידינא כרבי. אבל הרמב"ם מחלק דדוקא
מי שאינו מכיר משמרתו מותר. וצ"ע דהכא
אמרינן דלא חיישינן לשמא יבנה ביהמ"ק
מהרה, ובמס' סוכה (מא., ובכ"מ בש"ס)
חיישינן שמא יבנה מהרה ביהמ"ק, ואפשר
דמ"מ ימצאו כהנים שאינם שותים יין ואין
משכרים. ולכאורה צ"ע אם אינו מכיר

משמרתו למה לא יהא מותר לשתות בערבי
שבתות ובשבת, הא אמרינן בגמ' עירובין
(מג.) דמי שקיבל עליו נזירות ביום שכן דוד
בא מותר לשתות יין בשבתות וימים טובים,
ואמרינן נמי (שם ע"ב) דמובטח להן
לישראל שאין אליהו בא לא בע"ש ולא
בעיו"ט. ועי' מה שכתבנו (שם ד"ה אי) בשם
הטורי אבן והפלתי, לחלק בין "בעתו" ובין
"אחישנה", וכן במס' ר"ה (יא: ד"ה בתשרי).

16. תורת חיים מסכת סנהדרין דף כב עמוד ב

כהן הדיוט אחד לשלשים יום דכתיב ראשם לא יגלחו וכו'. לכאורה משמת דבכל כהן הדיוט שבעולם קאמר
שצריך להסתפר כל שלשים יום ואפילו במשמר שאינו שלו ובבית אב שאינו שלן ותימה דאם כן כי פריך בסמוך
אי הכי האידינא נמי מאי משני דומיא דדין מה יין בזמן ביאה הוא דאסור וכו' הא על כרחך לא הוי דומיא דדין דין
אינו אסור מדאורייתא לכהנים אלא בשעת עבודה כשנכנסין לבית המקדש כדכתיב יין ושכר אל תשת בבאכם
אל אהל מועד וגידול פרע אסור לכל כהן שבעולם ואפילו שלא בשעת עבודה ומדאורייתא דהא מקרא קא יליף
לכך נראה דהא דקתני כהן הדיוט אחד לשלשים דוקא בכהן הדיוט העובד עבודה איירי שמשמר בית אב שלו
הוא וכן משמע קצת דדוקא בכהן העובד איירי מדפריך בסמוך הכא נמי בעינן כהן הראוי לעבודה וכן משמע
בהדיא מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות ביאת המקדש שכתב לפיכך כהן העובד מגלה משלשים יום לשלשים
יום וכ"כ בכסף משנה שם.

17. חשק שלמה מסכת תענית דף יז עמוד א

בגמ' ודלמא ה"ק רחמנא לא לירבו כלל. ונ"ב לכאורה תימה דא"כ למאי אתא ג"ש דפרע פרע ושמעתי מפי מר
אחי הגאון זצ"ל דנראה דתיבת כל הוא שני תיבות וצ"ל כל ל' [ומשום שחשבו שהוא תיבה אחת לכן הדפיס
לתיבת כלל] ור"ל ודלמא דאתי ג"ש דאסור לגדל השער כל ל' רק דצריך לגלח מכ"ט יום לכ"ט יום ודפח"ח:

18. תוספות על תענית דף יז/ב

בעינן כהנים הראויים לעבודה וליכא. וא"ת והלא בלא יין נמי אסורין בעבודה דטמאי מתים נינהו וצריכין הזאה
ג' [וז'] ואמאי אסרי להו יין וי"ל דמ"מ מותרין בעבודת צבור דטומאה הותרה בצבור:

19. גבורת ארי מסכת תענית דף יז עמוד ב

ובענין כהן הראוי לעבודה וליכא. קשה לי אם כן יהא אסור לכהן ליטמא בזמן הזה בשום טומאה אף
שאינו של מת מהאי טעמא שמא יבנה. ויש לומר דבטומאה כיון דאין דרך בני אדם בטומאה לא גזרינן
דאם זה יטמא בודאי ימצא הרבה בהוא בית אב שלא נטמאו אבל ביין דדרך בני אדם לשתותו וכן לגדל פרע
חיישינן לשמא יבנה ולא ימצא שום כהן הראוי לעבודה:

20. רש"ש על סנהדרין דף כב/ב

גמרא ומינה מה שתויי יין דמחלי עבודה כו' קשיא. מש"כ הגרי"פ מסתירת פירש"י דהכא לדתענית. כתבתי שם
בס"ד דלא סתר א"ע כלל:

21. דף על הדף תענית דף יז עמוד ב

בגמ': רב אשי אמר שתויי יין דמחלי עבודה גזרו בהו רבנן פרועי ראש דלא מחלי עבודה לא גזרו בהו רבנן, מיתבי ואלו שהן במיתה וכו' ומינה אי מה שתויי יין דמחלי עבודה אף פרועי ראש דמחלי עבודה, לא כי איתקוש למיתה הוא דאיתקוש אבל לאחולי עבודה לא איתקוש, א"ל רבינא לרב אשי הא מקמי דאתא יחזקאל מאן אמרה א"ל וליטעמך וכו' ה"ג גמרא גמיר לה ואתא יחזקאל ואסמכה מקרא וכו'.

במסכת סנהדרין (כב ע"ב) לא נכתב בגמרא על הקושיא על רב אשי אלא כי אתקוש למיתה הוא דאיתקוש אבל לאחולי עבודה לא איתקוש, אלא נכתב בגמרא קשיא, ועיין במהרש"ל שם שכתב שהיא הגירסא האמיתית, וכן משמע בתוס' שם ד"ה אלא, וכ"כ גם המהרש"א כאן בסוגיין.

ובשו"ת אגרות משה (אהע"ז ח"ד סי' מד אות ד) כתב דהנה לדברי התוס' שם בתירוצם שפיר אפשר לגרוס דהגמרא מתרצת דכי איתקוש למיתה הוא דאיתקוש וכו', דהיות והלכה למשה מסיני הוא, אלא דאתא יחזקאל ואסמכה מקרא, א"כ שפיר בהלכה למשה מסיני יש לומר דההלכה היתה רק לגבי מיתה דיש לדמות פרועי ראש לשתויי יין ולא לגבי חילול עבודה, אלא לפי קושיית התוס' לא הי' הדבר בגירסת הגמרא.

וכתב דזהו מה שכתב המהרש"ל שכך מצא מגמרות ישנים שלא הי' שם מסקנת דברים אלו, משום דבגמרות ישנים הי' כתוב כמו שהי' להתוס' בקושייתם, אך עפ"י תירוצם הוסיפו לגרוס דברים אלו, וע"כ בגמרות שהי' נמצא בזמן המהרש"ל הי' כתוב דברים אלו.

ואפשר דהמהרש"ל שכתב דכן כתבו התוס', ס"ל דהיות והתוס' לא הזכירו במפורש דצריך לגרוס כן בגמרא, משמע דאף לתירוצם לא הוסיפו כן בגירסת הגמרא, אלא שפירשו כן בכוננת רב אשי.

וכתב עוד באגרות משה דגם המהרש"א שמחק גירסא זו, אישתיט להו מה שהרמב"ם פסק בפ"ג מה' ביאת מקדש (ה"ט) ובפרק ט (ה"טו) כרב אשי, וכתב הכסף משנה דהיא מסקנת הגמרא בתענית ובסנהדרין, הרי שהי' לו גירסא זו בשני המקומות, וכן מפורש בחידושי הר"ן בסנהדרין ע"ש.

וכתב עוד באגרות משה שם די"ל ששני הגירסאות פליגי אי לגבי חייב מיתה בידי שמים שאינו נוגע לדינא אסור לנביא לחדש והוי גם בכלל אלה המצוות, או שזה מותר לו לחדש, דלפי גירסת התוס' גם חיוב מיתה הוא בכלל אלה המצוות, וע"כ אף לרב אשי דס"ל דלא מחלי עבודה מ"מ הוצרך לומר שהכל מהלכה למשה מסיני, דאל"כ גם חיוב מיתה לא היה יחזקאל יכול לחדש.

משא"כ להגירסא "קשיא" י"ל דחיוב מיתה יכול הנביא לחדש, וכל קושיית רבינא עד דאתא יחזקאל מאן אמרה, הי' רק מחמת שנוגע לדינא דחילול עבודה, ונצרך לומר שרב אשי חזר בו בשביל הקושיא.

גם אפשר לפרש שרבינא הביא לו ראי' שלא מחלל עבודה, מהא דאם גם הי' מחלל עבודה לא הי' יחזקאל יכול לחדש דבר זה, כי אין נביא רשאי לחדש דבר, ורק למיתה הי' יכול לחדש מעצמו ולהקיש אותם, וע"ז השיב לו רב אשי דאין מזה ראי' דלא הי' בזה הלכה למשה מסיני, ורק למיתה הוקש, ואין בזה משום אלה המצוות, ולגבי חילול עבודה לא הי' יחזקאל יכול לחדש דבר זה ולא חידש דבר זה, וע"כ פרועי ראש לא מחלי עבודה, ועי"ש עוד שהאריך קצת בזה עיין שם.

22. דף על הדף תענית דף יז עמוד ב

בגמ': א"ל רבינא לרב אשי האי מקמי דאתא יחזקאל מאן אמרה כו' אלא גמרא גמירי לן ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא כו'.

באור שמח (פ"א מהל' ביאת מקדש ה"ח) העיר דמאי שייך להקשות מאן אמרה, וכלומר דאין נביא רשאי לחדש דבר, הא זהו דוקא בדין השייך לנו לעשות או לא לעשות, אבל הכא דאירינן לגבי עונש מן השמים, אין זה אלא גילוי מילתא בעלמא דבשמים יש עונש כך וכך.

ותירץ האו"ש דנפק"מ בזה לדינא להסוכרים דאמרינן קלב"מ גם בעונש מיתה, שאם פרע ראשו ועבד ותוך כדי עבודה קרע שיראין של חבירו, שאם הוא חייב מיתה אמרינן קלב"מ ופטור מלשלם לחבירו על קריעת השיראין, אבל אם אינו חייב מיתה ה"ז לאו בעלמא וחייב לשלם לחבירו על השיראין.

ועפ"ז יישב דברי הרמב"ם (שם) שהביא למקור איסור עבודה בפריעת ראש מקרא דיחזקא, וק' דהא בסוגיין מסיק דגמרא גמירי לן ואתא יחזקא ואסמכה אקרא, אולם להנ"ל ניחא, דהגמרא איירי רק אליבא דמ"ד דיש קלב"מ בחיוב מיתה, וא"כ נק"מ בחידוש זה גם לגבי ממון, אבל הרמב"ם לשיטתו שפסק דלא אמרינן קלב"מ במיתה, א"כ אין חידוש הנביא נוגע לדיני התורה, אלא רק לעונש גרידא שבשמים, ולזה שפיר יכול יחזקא' לחדש ולגלות עונש זה, ומשו"ה הביא הרמב"ם קרא דיחזקאל.

באבי עזרי (הל' ביאת מקדש שם) יצא לחלוק אהאור שמח בעצם חידושו דבעונש שבידי שמים יכול נביא לחדש דבר, דהרי התורה לא בשמים, וכל דיני שמים נפסקים עפ"י החכמים אשר נמצאים בארץ, וכמו שא"א לחדש דבר בדיני התורה דנוגע לב"ד שלמטה, ה"נ אין הנביא יכול לחדש שום דבר הנוגע לב"ד של מעלה.

עוד תמה על עיקר תירוצו של האור שמח במה דנקט דמקרא דיחזקאל ילפינן רק העונש, דבראשונים מבואר דבלי זה אין אנו יודעין איסור כלל, ומש"כ בתורה ראשיכם אל תפרעו כתב בכסף משנה שאפשר לפרש שאינם צריכים לפרוע ולפרום, ע"ש עוד בזה.

23. הר"ן על הרי"ף מסכת תענית דף ו עמוד ב

ולענין הלכה משמע ודאי דקי"ל כר' יוחנן דאע"ג דפליג עליה שמואל הא קי"ל דשמואל ורבי יוחנן הלכה כר' יוחנן ועוד דקיימי רב ור' יוחנן בחדא שיטתא לאסור את שלפניו ומעתה צריך תלמוד למה שנהגו עכשיו להתענות ביום שלפני פורים דאע"ג דבטלה מגילת תענית הא קי"ל דחנוכה ופורים לא בטלה ומשמע דאפי' בלפניהם לא בטלה שאם לא כן למה פסק רב כאן הלכה כרבי יוסי דהא איהו דאמר בפ"ק דר"ה (דף יח ב) בטלה מגילת תענית אלא ודאי משום דקי"ל דבחנוכה ופורים לא בטלה אפי' בלפניהם הוצרך לפסוק הלכה כרבי יוסי ומעתה למה נהגו להתענות לפני פורים אחר שאין סמך לתענית זה [1] תירץ הרמב"ן ז"ל [דכיון] די"ג היה יום נקנור כדאיתא בגמרא ובטל משבטלה מגילת תענית מעשה אין לאסור משום יום שלפני פורים שכיון שעיקר קדושת היום בטלה אין ראוי שתשאר לו קדושה מפני שהוא יום שלפני פורים ... [2] אלא שהוא ז"ל כתב די"ג אינו דומה לשאר תעניות דזכרון הוא לנס שנעשה בו ועוד שיש לנו סמך בכתוב שאמר וכאשר קימו על נפשם דברי הצומות לומר שכשם שקבלו עליהם לעשות יו"ט כך קבלו עליהם דברי הצומות וזעקתם כלומר לעשות תענית בכל שנה ושנה ...

24. פרי חדש אורח חיים סימן תרפו סעיף א

[בחנוכה ופורים מותר להתענות לפניהם ולאחריהם]. תנן בפרק ב' דתענית [טו, ב] כל הכתוב במגילת תענית דלא למספד, לפניו אסור לאחריו מותר. רבי יוסי אומר, לפניו ולאחריו אסור. דלא להתענאה, לפניו ולאחריו מותר. רבי יוסי אומר, לפניו אסור, לאחריו מותר. וגמרא [יח, א] רבי חייא בר אסי אמר רב הלכה כרבי יוסי. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן הלכה כרבי יוסי, אמר ליה רבי חייא לבאלי אסברא לך, כי קאמר רבי יוחנן הלכה כרבי יוסי אדלא להתענאה, כלומר אבל אדלא למספד לפניו [ולאחריו] אין הלכה כותיה, אלא כרבי מאיר דאמר לפניו אסור לאחריו מותר. וכיון דקי"ל [ביצה ד, א ועוד] דרב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן, נקיטינן לחנוכה ופורים דלא בטלה מגילת תענית, דלפניו אסור ולאחריו מותר. ומיהו לא אסיר אלא בתענית, אבל בהספד מותר... [סעיף ב]... וא"ת ואיך יכולין להתענות בי"ג, והא קי"ל דלחנוכה ופורים לא בטלה מגילת תענית, ולפניו אסור ולאחריו מותר וכמו שכתבתי סעיף א'. וכתבו [רא"ש מגילה פרק א סימן א, ר"ן מגילה א, ב, ד"ה גמ'] בשם רבינו תם, דיש סמך לזה מהא דאמרינן בריש מגילה [ב, א] י"ג זמן קהלה לכל היא, פירוש, שהכל מתקבצים לתענית אסתר, ובאים בני הכפרים לעיירות לומר סליחות ותחנונים. וקשה לי עלה, מדתנן [שם] חל להיות בשלישי או ברביעי כפרים מקדימין ליום הכניסה, ואם איתא שבי"ג היו מתקבצים, כשחל ברביעי אמאי דחינן להו ליום הכניסה, ליקרו בי"ג. ועוד דמוכח בהדיא בסוף פרק שני דתענית [יח, ב] דתענית אסתר אינו תקנת חכמים, מדאמרינן התם דתליסר יום ניקנור הוא, ואסור בהספד ובתענית. אבל בפרק קמא דמגילה [טז, ב] משמע דתקנת חכמים היא, דגרסינן התם "ומאמר אסתר קיים" מאמר אסתר אין, דברי הצומות לא. אמר רבי יוחנן דברי הצומות ומאמר אסתר קיים את ימי הפורים כו', וצ"ע. ולכן נראה עיקר כמו שכתב הרז"ה [המאור שם ד, א] דכיון דפורים הוא דברי קבלה, ודברי קבלה כדברי תורה דמי, הוה ליה כשבתות וימים טובים דתניא [תענית יז, ב] הם אסורים, לפניהם ולאחריהם מותרים לפי שהם דברי תורה ודברי תורה אינם צריכים חיזוק. אלא דכפי זה נפיק לדידן דיתבינן בירושלם דקרינן בט"ו, שיהא אסור לן להתענות בי"ג, וכן נראה עיקר, אע"פ שלא נהגו כן:

25. בית הבחירה למאירי מסכת תענית דף יז עמוד ב

המשנה החמשית כל הכתוב במגלת תענית וכו' כונת המשנה לכאר הימים שאין ראוי לגזור בהם תענית ואומר על זה כל הכתוב במגלת תענית וכו' פי' שהחכמים כתבו כל הימים שאירע להם נס בהם ותקנו במקצתם שלא להתענות בהם אלא שמ"מ יהיו רשאים לעשות בהם הספד שההספד קל יותר מן התענית ותקנו במקצתם שיהא אסור אף בהספד לפי גודל הנס שאירע להם בו ואומר עכשו שכל אותן הימים שכתוב בהם דלא למספד ר"ל שנאסרו אף בהספד יום שלפניו גם כן אסור אבל יום שלאחריו מיהא מותר ולר' יוסי בין לפניו בין לאחריו אסור ושכתוב בהן דלא להתענאה בהון לבד שלא נאסרו בהספד אלא בתענית בין לפניו בין לאחריו מותר ולר' יוסי לפניו אסור לאחריו מותר והלכה כר' יוסי ומ"מ כל שנאסר לפניו או לאחריו דוקא בתענית אבל בהספד מותר אע"פ שכתוב בהם דלא למספד והוא שאמרו בגמרא רב אשי אמר לעולם בחדש חסר כל שלאחריו בתענית אסור בהספד מותר וה"ה בלפניו וכמו שסיים בה וזה הואיל ומוטל בין שני ימים טובים עשאוהו כ"ט עצמו אלמא שלא נאסר בהספד משום יום שלפניו אלא מפני שהוא מוטל בין שני ימים טובים... אע"פ שהימים הכתובים במגלת תענית נאסרו ימים שלפניהם ושלאחריהם על הצד שבארנו מ"מ ימים שנאסרו מן התורה כגון ר"ח וי"ט ושבת לא נאסרו אלא הם עצמם אבל לפניהם ולאחריהם מותרים מה הפרש בין זה לזה הללו דברי תורה ואין צריכים חזוק והללו דברי סופרים וצריכים חזוק ומה שאמרו שאסור בתענית מן התורה פירושו כעין מן התורה וכעין מה שאמרו באסור מלאכה במועד חלו של מועד דאורייתא

26. בית הבחירה למאירי מסכת תענית דף יז עמוד ב

הרבה זמנים הוזכרו במגלת תענית אלא שבסוגיא זו הוזכרו מהם מריש ירחא דניסן עד תמניא ביה דאיתוקם תמידא ודלא למספד והענין הוא שהיו חכמים אומרים אין התמידים באים אלא משל צבור כדכתיב תשמרו לשון רבים וביתוסים אומרים משל יחיד דכתיב תעשה התקינו שיהא היחיד שוקל שקליו ונותנם בכל שנה לצבור ויהא הממיד קרב משל צבור וכן הוזכר כאן מתמניא ביה עד סוף מועדיא דאיתותב חגא דשבועיא ודלא למספד והענין הוא שהיו צדוקים אומרים שאין עצרת אלא ממחרת שבת בראשית ובימים הללו נצחום וכן הוזכר כאן יום כ"ח באדר וכמו שאמרו בעשרים ותמניא ביה אתא בשרתא ליהודאי דלא יעדון מפתגמי אורייתא שגורה מלכות הרשעה שמד שלא לעסוק בתורה ושלא למול את בניהם ושיחללו שבתות ובטלוהו ביום הזה. וכן הוזכר י"ג באדר משום נקנור שהיה אחד מהפרכי יונים והיה מגזם על ירושלם לרמסה ולהשחיתה ונמסר להם ביום זה וקצצו בהונות ידיו ורגליו ותלאום בשערי ירושלם וכן הוזכר יום י"ב באדר משום טורינוס שהרג לוליאנוס ופפוס אחיו בלודוקיא וזו משם עד שבא דיופלי של רומי ופצעו בגזירים אלא שכבר נתבטל יום זה מפני שנהרגו בו שמעיה ואחיה ואבטליון ושאר הימים הוזכרו במקומם במגלת תענית:

27. גבורת ארי מסכת תענית דף יז עמוד ב

לא נצרכא אלא לאסור יום שלפניו. דאילו משום ר"ח דאורייתא לא בעי חיזוק אבל יום טוב דרבנן בעי חיזוק כדמסיק וכי תימא הני מילי דיום טוב דרבנן בעי חיזוק הני מילי בחל בחול אבל אי חל ביום טוב של תורה הא ודאי לא בעי חיזוק מקל וחומר דהשתא של תורה לחוד לא בעי חיזוק כל שכן אי איתוסף של דבריהם על של תורה דאיכא תרתי לא כל שכן דלא בעי חיזוק. והכי נמי תקשה כהאי גוונא אחגא דשבועיא דקאמר לקמן לא נצרכא אלא לאסור יום שלאחריו דלא קשה מידי דכיון דבכל יום טוב של דבריהם שייך למגור לפניו לתנא קמא ולר"י אף לאחריו לאסרן משום חיזוק הכא נמי לא נפקי מכללא משום הכי גורו בהו משום יום טוב דדבריהם כדי שיהא זכרון לדורות לנס זה הנעשה בו ביום על ידי איסור דלפניו ולאחריו דיש להם מקום ביום טוב של דבריהם וכבר כתבתי זה לעיל בפרק קמא ובפרק קמא דראש השנה בחידושי. מיהו הכא בלאו האי טעמא אתי שפיר דאף על גב דר"ח ופסח דאורייתא הן ולא בעי חיזוק אפילו הכי אסרו לפניהם ולאחריהם משום יום טוב דדבריהם משום חיזוק דשאר יומי דיום טוב דתמידא והגא שכל אחד משני יום טוב הללו הן של ימים רבים ומשום שאר ימים דתמידא של אחר ר"ח ודחגא שקודם מועדא אסרו בזה לפניהם ובוה לאחריהם דבעי חיזוק אבל בההיא דפרק קמא דראש השנה (דף י"ט) דשלישי בתשרי הוא יום טוב דמגילת תענית ואף על גב דבלאו הכי הוא יום טוב דדברי קבלה משום לאסור לפניהם אף על גב דהאי יום טוב דמגילת תענית אינו אלא יום אחד צריך לומר כדפרשתי:

1. כמוצא שלל רב- ויקרא

למה דוקא פסח נקרא שבת?

”וספרתם לכם ממחרת השבת” (כג, טז)

כידוע לכל, שבת האמורה כאן אינה השבת הרגילה, אלא יום טוב ראשון של פסח (כמבואר בגמרא מנחות סה:). בכל התורה לא מצינו עוד יום טוב שנקרא שבת, וצריך לתת טעם לכך שדוקא פסח התייחד בתואר זה – הגאון רבי מרדכי יהודה ליב זק"ש, רבה של שכונת "זכרון משה" בירושלים וראש ישיבת "בית זבול", מצא טעם שכזה:

כשם שנאסרה הוצאה מרשות לרשות בשבת, כך נאמר גם איסור הוצאה בפסח – של בשר הפסח, שהרי אמרה תורה (שמות יב, מו): "לא תוציא מן הבית מן הבשר הוצאה", ובגמרא (פסחים פק:): דרשו שאף בהוצאת בשר הפסח אינו חייב עד שיניח,

שכן "הוצאה כתיב ביה כשבת", וכשם שבשבת אינו חייב אלא אם כן עשה עקירה והנחה – אף בפסח אינו חייב אלא אם כן עשה עקירה והנחה. הרי שיש דימיון לפסח עם השבת – מה שאין באף יום-טוב אחר.

וְעֵינֵינוּ נוֹסֵף שְׁבוּ יֵשׁ דִּימְיוֹן בֵּין פֶּסַח לַשַּׁבָּת: יְדוּעַ הַדִּין שְׁגוּי שַׁבַּת חַיִּיב מִיָּתֵהּ (סְנֵהֲדֵרִין נַח:), בְּעוֹד שְׂיוֹם-טוֹב מוֹתֵר לוֹ לְשִׁמּוֹר, כְּמוֹ שֶׁאִמְרוּ בַּגְּמָרָא (כְּרִיתוֹת ט.) לַגְּבִי גַר תּוֹשֵׁב שֶׁמִּשְׁמֵר שַׁבְּתוֹ כִּי־יִשְׂרָאֵל בְּיוֹם טוֹב, וְטַעַם הַחִלּוּק בְּעֵינֵינוּ זֶה בֵּין יוֹם טוֹב לַשַּׁבָּת, הוּא שֶׁלְּגוּי יֵשׁ מוֹשֵׁג בְּרוּחַנִּיּוֹת – אֲבָל אֵין לוֹ מוֹשֵׁג בְּכַךְ שְׁחֹמְרִיּוֹת יִכּוּלָּה גַם כֵּן לְהַפּוֹךְ לְרוּחַנִּיּוֹת. זֶהוּ הַטַּעַם לְכַךְ שֶׁמּוֹתֵר לְגוּי לְהַקְרִיב קֶרֶבֶן עוֹלָה, שְׂכוּלָה כְּלִיל, וְלֹא שְׁלָמִים, שִׁישׁ בַּה אֲכִילָה לְאָדָם.

וְהֵנָּה, לַגְּבִי יוֹם טוֹב אִמְרוּ חֲז"ל (פְּסָחִים סח:) "חֲלַקְהוּ – חֲצִיּוֹ לֵה' וְחֲצִיּוֹ לַכֶּם", אֲבָל בַּשַּׁבָּת הַכֹּל מוֹדִים שֶׁצָּרִיךְ גַּם "לַכֶּם", וְלֹא מְצִינוּ בּו חֲלוּקָה שְׂכֹזוּ, הֲרִי שְׁגַם הַ"לַּכֶּם" בַּשַּׁבָּת הוּא קוֹדֵשׁ, וְכֵמוֹ שֶׁפִּירֵשׁ בְּעַל "קְדוּשַׁת לוֹי" אֶת הַפְּסוּק (שְׁמוֹת לֵה, ב) "וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לַכֶּם קוֹדֵשׁ", כְּלוֹמֵר: שְׁגַם הַ"לַּכֶּם" יִהְיֶה קוֹדֵשׁ, וְלִכֵּן גּוֹי נֹאסֵר בְּשִׁמִּירַת שַׁבָּת, וְלֹא בְּשִׁמִּירַת יוֹם טוֹב. כֵּךְ מְצִינוּ גַם בְּקֶרְבָּנוֹת, שְׁגוּי מוֹתֵר לוֹ לְאֲכֹל קֶרְבָּנוֹת, שֶׁכֵּן מִתְקַן מִיַּד אֲבֵר מִן הַחַי (פְּסָחִים עג.), וְאִילוּ בַּפְּסָחִים הוּא עֲצֻמוֹ אֲסוּר וְנִהְרַג עַל זֶה (פְּסָחִים ג: בַּמַּעֲשֶׂה דֵהוּוּא אֶרְמָאָה).

זֹאת וְעוֹד: בַּפֶּסַח מְצָרִים נִצְטוּוּ "וְהִיָּה הַדָּם לַכֶּם לְאוֹת", וְאִמְרוּ בַּמְכִּילְתָּא: "לַכֶּם וְלֹא לְאַחֲרִים", הֲרִי שֶׁקֶרְבֵּן פֶּסַח לֹא נַעֲשֶׂה לְשֵׁם הַשְּׁפַעָה עַל אַחֲרִים, אֲלֵא עֵינֵינוּ פְּנִימִי לְכֹלל יִשְׂרָאֵל, זֹאת בְּשׁוֹנָה מַחַג הַסּוּכוֹת שְׁבוּ מִקְרִיבִים שְׁבַעִים פְּרִים כְּנֶגֶד שְׁבַעִים הָאוֹמוֹת.

וְלִכֵּן חֵג הַפֶּסַח הוּא הַחַג הַיְחִיד שֶׁנִּקְרָא שַׁבָּת, שֶׁכֵּן דּוֹמָה הוּא לַשַּׁבָּת בְּנִקּוּדָה זו – שֶׁאֵין לְזָרִים חֵלֶק בּוֹ!

"מִילֵי דַמְרֻדְכִי" – עִמּוּד תְּקַלְנִיד

2. עֵינֵינוּ בַּסֵּפֶר אֶז יִשִּׁיר- חֵלֶק מִתֵּן תּוֹרָה: [מֵאִמֵּר: חֵג הַשַּׁבּוּעוֹת- תּוֹרָה שְׁבַכְתָּב אוֹ תּוֹרָה שֶׁל בַּעַל פֶּה]